

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ДУТКОВСЬКА Роксолана Вікторівна

УДК 376.091.31.042-056.313-053.5

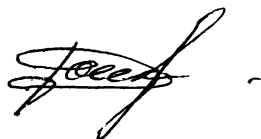
**КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ІНДИВІДУАЛЬНОГО
НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Миронова Світлана Петрівна,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
завідувач кафедри корекційної педагогіки
та інклюзивної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Дмитрієва Ірина Володимирівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний
університет», завідувач кафедри технологій
спеціальної та інклюзивної освіти;

кандидат педагогічних наук
Гаяш Оксана Володимирівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
доцент кафедри фізичної реабілітації ДВНЗ.

Захист відбудеться 24 березня 2021 року о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.23 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601 м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (01601 м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий «22» лютого 2021 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С.В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В сучасному суспільстві домінують тенденції до забезпечення комфортних умов для розвитку та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Про це свідчить низка документів всеукраїнського та міжнародного значення, зокрема: Загальна декларація прав людини, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Концепція Нової української школи та ін. На разі потребує значної уваги організація індивідуального навчання тих дітей з особливими освітніми потребами, які мають супутні проблеми зі здоров'ям. У Конвенції про права осіб з інвалідністю йдеться про право дітей з ООП на якісну освіту поряд з іншими дітьми, що засвідчує актуальність нашої роботи – забезпечити це право для дітей з порушеннями розвитку, які навчаються індивідуально.

Проблема корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності є досить важливим завданням у спеціальній освіті, адже їх кількість щороку зростає. Частина з таких учнів не можуть відвідувати школу через особливо складні проблеми зі здоров'ям та порушення розвитку. На разі потребують якісного рівня організації корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання діти з порушеннями пізнавальної діяльності (інтелектуальні порушення, затримка психічного розвитку, діти зі складними порушеннями, в структурі яких є інтелектуальне порушення або затримка психічного розвитку), які мають складні соматичні захворювання; інтелектуальні порушення, ускладнені важкими порушеннями динаміки нервових процесів, розладами емоційно-вольової сфери. Практичний досвід роботи інклюзивно-ресурсних центрів засвідчив потребу вдосконалення індивідуального навчання, оскільки робота з такою категорією дітей не завжди забезпечує усі їх потреби.

Проблема організації корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання набуває особливого суспільного значення, оскільки його завданням є не лише підвищення ефективності навчально-виховного процесу загалом і оптимізація роботи педагогів, а й забезпечення особистісно орієнтованого підходу до кожної дитини та її сім'ї. Безумовно, провідним орієнтиром у визначенні змісту і засобів корекції є тип порушення, а не форма навчання. Проте залежно від форми навчання змінюються умови, що значно впливає на всю організацію навчально-виховного процесу.

У педагогічній літературі розкриті окремі аспекти індивідуального навчання у працях В. Галузинського, М. Євтуха, А. Кузьмінського, В. Подласого, І. Харламова, М. Фіцули та ін., проте не акцентується увага на корекційній спрямованості індивідуального навчання для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності, необхідності командної роботи,

важливості залучення батьків до навчального процесу саме в умовах індивідуального навчання. У корекційній педагогіці є дослідження, що розкривають особливості корекційної роботи з учнями, які мають порушення пізнавальної діяльності (В. Бондар, А. Граборов, О. Гаяш, В. Гладкая, І. Дмитрієва, Г. Дульнєв, І. Єременко, Т. Ілляшенко, А. Капустін, С. Конопляста, В. Липа, С. Миронова, Т. Сак, В. Синьов, Н. Стадненко, М. Супрун та інші), проте в системі індивідуального навчання досліджувалися лише особливості корекційної роботи з дітьми зі складними порушеннями (Н. Гладких) та сформовані окремі методичні рекомендації (С. Лоза). Водночас у вітчизняній корекційній педагогіці проблема корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності системно ще не вивчалася.

Усі вище зазначені аргументи й обумовили вибір теми дослідження: **«Корекційно-педагогічний супровід індивідуального навчання молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з комплексною темою кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка «Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями психофізичного розвитку у спеціальній та інклюзивній освіті» (номер державної реєстрації 0116U008996). Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 5, від 01.04.2013 р.) та Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 23.04.2013 р.).

Мета дослідження: розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити умови забезпечення корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми корекційно спрямованого психолого-педагогічного супроводу індивідуальної форми навчання учнів з порушеннями пізнавальної діяльності.
2. Дослідити актуальний стан корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.
3. Розробити і обґрунтувати складові та умови забезпечення корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності.
4. Експериментально перевірити ефективність впровадження корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.

Об'єкт дослідження: індивідуальна форма навчання молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності.

Предмет дослідження: умови забезпечення корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: вчення про індивідуальну форму навчання (В. Галузинський, І. Зайченко, І. Харламов, М. Фіцула та ін.); положення про супровід у педагогічному процесі (О. Ватіна, Ю. Герасименко, Л. Гречко, В. Кобильченко, В. Кисличенко, С. Конопляста, А. Овчарова, Т. Солодовнікова, С. Ускова, Л. Шипіцина та ін.); вчення про структуру порушення, зону актуального та найближчого розвитку, закономірності розвитку дитини з порушеннями розвитку (Л. Виготський, Г. Дульнєв, В. Лубовський, В. Синьов та ін.); структура та характеристика навчальної діяльності у загальній дидактиці (В. Бондар, Ю. Бабанський, В. Галузинський, І. Харламов та ін.); теоретичні засади корекційної роботи з дітьми з ООП (Л. Виготський, С. Миронова, В. Синьов, Л. Фомічова, О. Хохліна, А. Шевцов, Д. Шульженко, М. Шеремет та ін.); психолого-педагогічні особливості навчання дітей з інтелектуальними порушеннями (В. Бондар, Г. Дульнєв, І. Дмитрієва, І. Єременко, В. Липа, С. Миронова, В. Синьов, М. Супрун та ін.) та із затримкою психічного розвитку (Т. Власова, В. Гладкая, Т. Ілляшенко, В. Лебединський, К. Лебединська, В. Лубовський, М. Певзнер, Л. Прохоренко, Т. Сак та інші).

Методи дослідження. Відповідно до завдань дослідження використовувались такі методи: *теоретичні:* аналіз; синтез; індукція; дедукція; порівняння; систематизація одержаних відомостей із педагогічної та психологічної літератури з метою визначення теоретико-методологічних засад проблеми дослідження; *емпіричні:* спостереження за організацією індивідуального навчання; аналіз документації, навчальних програм, статистичних відомостей; анкетування; бесіди – для з'ясування особливостей організації роботи з учнями з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах індивідуального навчання; констатувальний та формувальний експерименти; системний підхід до результатів дослідження; система експертних оцінок – для визначення актуального стану корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання та перевірки ефективності запропонованих умов супроводу; *математико-статистичні:* методи обробки результатів для встановлення кількісних залежностей між процесами; обробка результатів методом математичної статистики за допомогою програми «Microsoft Excel 2007»; аналіз кореляційних факторів із застосуванням t-критерію Ст'юдента – для аналізу емпіричних даних та визначення достовірності результатів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

вперше:

- визначена сутність поняття «корекційно-педагогічний супровід індивідуального навчання»;
- визначені складові та умови забезпечення корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності;

- розроблено критерії, показники і рівні сформованості навчальної діяльності учнів;

- розроблено зміст і методи корекції навчальної діяльності учнів з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах індивідуального навчання;

- обґрунтовані форми роботи з батьками молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах індивідуального навчання;

уточнено та розширено: принципи організації навчального процесу в індивідуальному навчанні; зміст і форми підготовки педагогів до реалізації індивідуального навчання молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності;

набули подальшого розвитку уявлення про застосування методів і прийомів навчальної і корекційної роботи з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності.

Практичне значення дослідження. Розроблена програма забезпечення корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання може бути використана фахівцями у сфері освіти з метою організації індивідуального навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розроблені зміст та методи корекції навчальної діяльності учнів з порушеннями пізнавальної діяльності можуть використовуватись педагогами в навчальному процесі. Результати дослідження можуть застосовуватись під час професійної перепідготовки вчителів індивідуального навчання та підвищення їхньої кваліфікації. Визначені форми роботи з батьками можуть бути використані в умовах індивідуального навчання.

Результати дослідження були впроваджені у роботу Парищенської ЗОШ I-III ступенів (довідка № 03-09/46 від 27.08.2020 р.), Гаврилівського ліцею (довідка № 28-5/9 від 28.08.2020 р.), Лісотарновицького НВК (довідка № 343 від 27.08.2020 р.), Надвірнянської ЗОШ I-III ступенів № 2 (довідка № 75/1/13 від 31.08.2020 р.) (Івано-Франківська обл.); Городоцького ліцею № 1, Городоцького ліцею № 2, Городоцького ліцею № 4, Городоцької початкової школи, Великояромирського ліцею, Кузьминського ліцею, Чорнівдського ліцею, Великолевадського ліцею, Жищинецького ліцею, Тростянецької гімназії, Підлісноолексинецької гімназії, Пільноолексинецької гімназії, Лісогірської гімназії (довідка № 237 від 27.08.2020 р.) (Хмельницька обл.); Горішньошеровецької ЗОШ I-III ступенів (довідка № 99 від

09.09.2020 р.) (Чернівецька обл.); Березнівського НВК «ЗОШ I-III ступенів – ліцею з професійним навчанням» (довідка № 86 від 29.09.2020 р.) (Рівненська обл.).

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень доповідались на науково-практичних конференціях та семінарах різних рівнів: Міжнародних: «Dny wedy – 2013» (Прага, 2013); «Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців» (Суми, 2013); «Комплексний супровід дітей з психофізичними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційного центру» (Луганськ, 2014); «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (Кам'янець-Подільський, 2013, 2015); «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» (Київ, 2017); Всеукраїнських: «Техніки пісочного малювання – творчість та психотерапевтичні ресурси» (Київ, 2013); «Техніки релаксації» (Кам'янець-Подільський, 2015); «Техніки роботи з дітьми, які мають порушення поведінки і розлади спектру аутизму» (Кам'янець-Подільський, 2015); конференції молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, 2016); звітних наукових конференціях викладачів, докторантів і аспірантів за підсумками науково-дослідної роботи (Кам'янець-Подільський, 2014, 2015, 2019, 2020).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлені в 13 наукових працях, з яких: 5 одноосібних статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України (з них 3 статті у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), 1 одноосібна стаття опублікована у закордонному періодичному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (223 найменування, з них 11 іноземною мовою), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінок, з них основного тексту – 196 сторінок. Робота містить 10 рисунків, 19 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми, розкрито зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами, характеризується стан наукової розробки проблеми, формулюються мета і завдання, визначено об'єкт, предмет та методологічну базу дослідження, висвітлено наукову новизну роботи, подано інформацію про апробацію, впровадження та практичну значущість отриманих результатів, з'ясовано вірогідність результатів дослідження, описано структуру і обсяг роботи.

У першому розділі «Теоретичний аналіз проблеми психолого-педагогічного супроводу індивідуальної форми навчання учнів з порушеннями пізнавальної діяльності» здійснено аналіз наукових поглядів на сутність проблеми.

У загальній педагогіці окремі питання індивідуального навчання (ІН) у своїх працях розглядали В. Галузинський, І. Зайченко, В. Омеляненко, М. Євтух, І. Харламов, М. Фіцула та ін. Ця форма навчання пройшла довгий шлях формування та являє собою процес навчання учнів в домашніх умовах в зв'язку хворобою та іншими факторами.

Вивчення праць багатьох вчених дозволяє зробити висновок, що індивідуальна форма, яка визначає процес організації системи навчальної діяльності учнів, має бути спрямована не лише на успішність результатів навчання, але й на формування навчальних компетентностей. Саме тому, попри засвоєння змісту матеріалу навчальної програми, потрібно формувати навчальну діяльність (І. Зайченко, М. Фіцула, І. Харламов, В. Ягупов та ін.).

Питання супроводу в освіті піднімалось в контексті психолого-педагогічного супроводу, що відображено у працях вчених (О. Ватіна, Ю. Герасименко, Л. Гречко, В. Кобильченко, А. Овчарова, Т. Солодовнікова, С. Ускова, Л. Шипіцина та ін.). Супровід може реалізовуватись завдяки трьом категоріям: допомога, підтримка та забезпечення. Учасниками супроводу є педагоги, батьки і безпосередньо сама дитина. Основними ідеями його організації є: рекомендаційний характер, неперервність, врахування індивідуальних особливостей дитини, вплив на дитину команди фахівців.

Навчання учнів з порушеннями пізнавальної діяльності (ППД), які потребують ІН через складні соматичні захворювання, порушення динаміки нервових процесів, порушення емоційно-вольової сфери передбачає домашній нагляд. У зв'язку з цим в індивідуальному навчанні такої категорії дітей має реалізовуватись супровід, який би передбачав реалізацію корекційних завдань (В. Бондар, І. Єременко, Т. Ілляшенко, В. Липа, С. Миронова, Л. Прохоренко, Т. Сак, В. Синьов та ін.). Вважаємо за необхідне виокремити з психолого-педагогічного супроводу поняття «корекційно-педагогічний супровід». Уперше в Україні з загального психолого-педагогічного супроводу був виокремлений логопедичний супровід (В. Кисличенко, С. Конопляста).

Узагальнення літературних джерел дозволило нам визначити, що *корекційно-педагогічний супровід ІН* – це цілеспрямований вплив на учня, шляхом реалізації корекційної мети в навчальному процесі за допомогою забезпечення усіх умов та складових супроводу з метою підвищення якості й ефективності навчання, виховання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Складовими корекційно-педагогічного супроводу ми виділяємо

навчальну і корекційно-розвиткову роботу з дітьми, формування методичної компетентності батьків, підвищення компетентності педагогів, розробку відповідної навчальної документації.

У другому розділі «Дослідження актуального стану корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності» представлено методологію, зміст та результати констатувального експерименту.

Мета констатувального експерименту – розкрити актуальний стан корекційно-педагогічного супроводу ІН.

Методологічною основою експерименту були: основні положення про проведення дослідження в закладах освіти (М. Земш, Ю. Кушнер, Я. Скалкова, М. Скаткін, Л. Фрідман, Е. Шульман та ін.), спеціальні методики викладання математики, української мови, читання (Л. Вавіна, О. Гаврилов, Є. Данільченко, В. Ек, К. Куш, В. Левицький, О. Ляшенко, М. Перова, Т. Ульянова та ін.), теоретичні положення про навчальну діяльність та особистість дитини з порушеннями пізнавальної діяльності (В. Бондар, І. Бгажнікова, Л. Виготський, І. Єременко, А. Капустін, О. Лурія, С. Миронова, М. Матвєєва, В. Петрова, С. Рубінштейн, Н. Стадненко, В. Синьов, О. Хохліна та ін.).

Дослідження проводилося в 6 областях України (Івано-Франківська, Дніпропетровська, Житомирська, Хмельницька, Рівненська, Чернівецька). У дослідженні брали участь 55 директорів інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ); 4 головні спеціалісти управління освіти і науки з організації ІН; 105 дітей з ППД (інтелектуальні порушення (ІП), затримка психічного розвитку (ЗПР), діти зі складними порушеннями, в структурі яких є ІП або ЗПР); 105 батьків; 47 педагогів. Констатувальний експеримент передбачав розв'язання 5 завдань, розроблених на основі аналізу складових супроводу:

1. *Загальне вивчення стану ІН в Україні* здійснювалося на базі ІРЦ та обласних управлінь освіти й науки за допомогою анкетування та вивчення документації і показало, що діти з ППД становлять третину від загальної кількості дітей ІН; кількість вчителів ІН зі спеціальною освітою складає лише 2,48 % від загальної кількості вчителів; 44,21 % від загальної кількості випускників, які навчались на ІН, перебувають вдома, і лише 7,3 % – працевлаштовані. Ці результати демонструють потребу системного вдосконалення організації ІН цієї категорії дітей шляхом якісного забезпечення реалізації корекційно-педагогічного супроводу.

2. *Дослідження результатів засвоєння навчальної програми* дітьми з ППД здійснювалося на основі проведення контрольних зрізів та вивчення документації. При визначенні рівнів засвоєння навчальної програми враховувались наступні критерії і показники: засвоєння змісту предмету (повнота знань, системність, глибина); складність завдань (репродуктивні,

пізнавально-пошукові); характеристики виконання завдань (правильність, послідовність). Аналіз результатів дослідження свідчить про те, що лише 2,84 % дітей засвоїли програму на високому рівні; 4,12 % – на достатньому рівні. Переважна більшість учнів не засвоїла програму: середній рівень виявлено у 31,18 % учнів; низький рівень – у 61,86 % (див. рис. 1).

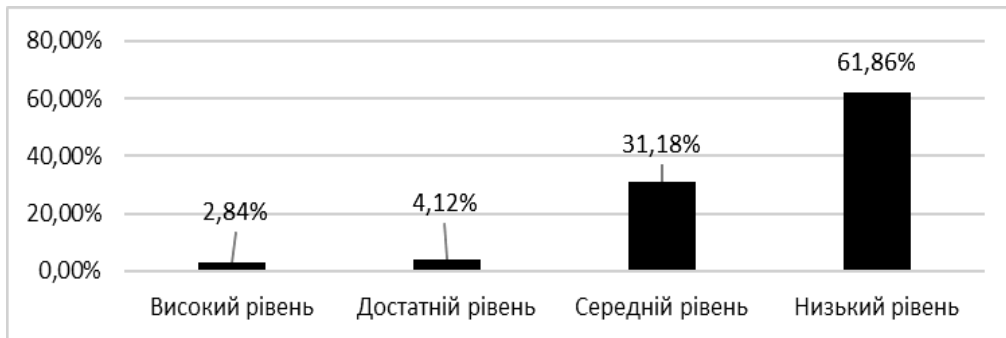

Рис. 1. Розподіл учнів за рівнями засвоєння навчальних програм

3. Дослідження сформованості навчальної діяльності здійснювалося на основі спостереження, вивчення документації, бесід з вчителем та учнем. При визначенні рівнів сформованості навчальної діяльності враховувались такі критерії і показники: навчальна мотивація і пізнавальна активність (ставлення до процесу навчання; характер навчальних мотивів; прояв зацікавленості й активізація зусиль під час процесу виконання навчальних завдань); довільність і цілеспрямованість поведінки (самоконтроль; вміння докладати зусилля під час виконання навчального завдання; дотримання логічної послідовності у виконанні навчального завдання; вміння довести розпочату навчальну дію до кінця); самостійність (рівень самостійності під час виконання навчальних завдань; вміння звертатися по допомогу; вміння приймати допомогу); працездатність (рівномірність темпу роботи; динаміка якості виконання роботи); адекватність емоційних реакцій (вміння реагувати та вживати заходів після зауваження; підказки; критичність до оцінки виконання; вміння встановлювати контакт і брати участь в комунікації); загальнонавчальні інтелектуальні вміння (орієнтування в завданні; вміння планувати перебіг навчальної дії; вміння організувати усі навчальні дії); розвиток психічних функцій, які забезпечують навчальну діяльність (рівень розвитку дрібної та загальної моторики; рівень розвитку розумових операцій і пам'яті; вміння концентрувати й переключати увагу; можливості просторового орієнтування та зорового сприймання). На основі цього визначено 3 рівні сформованості навчальної діяльності. Результати дослідження показують, що на достатньому рівні сформована навчальна діяльність у 8,14 % учнів, на середньому рівні – у 27,21 %, на низькому – у 64,65 % (див. рис. 2).

Рис. 2. Розподіл дітей за рівнями сформованості навчальної діяльності

Результати вивчення рівнів сформованості навчальної діяльності та засвоєння навчальної програми свідчать про те, що складова корекційно-педагогічного супроводу – навчальна та корекційно-розвиткова робота з дітьми потребує вдосконалення та нововведень.

4. З'ясування сформованості рівнів професійної компетентності щодо індивідуального навчання дітей з ППД проводилось за допомогою анкетування вчителів, вивчення шкільної документації, спостереження. З'ясування рівня професіоналізму педагогів ІН в наданні корекційних послуг здійснювалось на основі таких критеріїв: реалізація корекційної складової в умовах ІН; налаштування вчителів на професійне вдосконалення

У 5,1 % педагогів визначено високий рівень, у 23,16 % – середній рівень, у 71,74 % – низький рівень. Такі результати свідчать про недостатній рівень забезпечення педагогами корекційного-розвиткового компоненту ІН.

5. Вивчення оцінювання батьками процесу ІН дітей засвідчило, що: 67,12 % батьків не задоволені навчанням своїх дітей, 28,5 % – частково задоволені; 4,38 % – дуже задоволені.

Загальний аналіз результатів, одержаних у констатувальному експерименті, дозволяє виділити причини низького рівня корекційно-педагогічного супроводу ІН: низький рівень професіоналізму педагогів ІН; низька якість корекційної роботи з учнями; відсутність консультування батьків щодо корекційної роботи з дитиною; ізоляція дитини від однолітків та ін. Основним недоліком в організації педагогами ІН є його репродуктивний характер і відсутність формування операційно-діяльнісного компоненту навчальної діяльності.

У третьому розділі «**Особливості забезпечення корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності**» обґрунтовано сутність, складові та умови корекційно-педагогічного супроводу ІН та представлено результати формувального експерименту.

Методологічною основою програми корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання є: вчення про індивідуальну форму навчання та супровід в педагогічному процесі (О. Ватіна, В. Галузинський, Ю. Герасименко, М. Євтух, В. Кобильченко, С. Конопляста, С. Миронова, Т. Солодовнікова, С. Ускова, І. Харламов, Л. Шипіцина та ін.); вчення про структуру порушення, зону актуального та найближчого розвитку, закономірності розвитку дитини з порушеннями розвитку (Л. Виготський, Г. Дульнєв, В. Лубовський, В. Синьов та ін.); методика корекційної роботи з дітьми з ППД (В. Гладкая, І. Дмитрієва, І. Єременко, В. Липа, С. Миронова, Л. Прохоренко, Т. Сак, В. Синьов та ін.); особливості виховання дітей з порушеннями розвитку в сім'ї (О. Мастюкова, І. Мамайчук, Л. Шипіцина та ін.); психологічна характеристика навчальної діяльності та особистості дитини з порушеннями пізнавальної діяльності (Л. Виготський, О. Гаяш, О. Лурія, С. Миронова, М. Матвєєва, С. Рубінштейн, В. Синьов, О. Хохліна та ін.).

Формувальний експеримент здійснювався в навчальних закладах Хмельницької, Івано-Франківської, Чернівецької, Рівненської областей. У дослідженні взяли участь 68 учнів з ППД, які потребують ІН (35 – експериментальна група, 33 – контрольна група), 68 батьків, 36 вчителів, 19 заступників директорів з навчально-виховної роботи.

Нами було розроблено та апробовано умови забезпечення корекційно-педагогічного супроводу:

1. *Забезпечення корекційної спрямованості ІН.* Це передбачало вдосконалення календарно-тематичного планування, реалізацію корекційних завдань у навчальній та корекційно-розвитковій роботі учнів з урахуванням особливостей ІН.

2. *Індивідуалізація навчальних програм відповідно до особливостей порушення дитини.* Навчальна програма індивідуалізувалась шляхом адаптацій та модифікацій календарно-тематичного планування та його реалізації в навчальному процесі.

3. *Відображення в календарному плануванні поєднання кількох навчальних програм для дітей зі складними порушеннями.* Передбачалась розробка алгоритму поєднання кількох навчальних програм у календарно-тематичному плануванні та реалізації його у навчальному процесі з дітьми, які мають складні порушення, в структурі яких є порушення пізнавальної діяльності.

4. *Командний супровід ІН.* Формувалися навички партнерської взаємодії між вчителем, вчителем-дефектологом, батьками, психологом за допомогою тренінгів колективного взаємозв'язку на теми: «Запуск механізмів командної роботи»; «Правильна організація роботи команди фахівців – гарант успішності навчання учнів»; «Командна робота у реалізації корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання».

5. *Залучення батьків до роботи з дитиною над засвоєнням навчального матеріалу і розвитком її навчальної діяльності.* Батьки виконували частину роботи із закріплення, повторення навчального матеріалу та формування навчальної діяльності спільно з дитиною. Попередньо проводилась робота з формування методичної компетентності батьків за допомогою таких завдань: встановлення партнерських стосунків; надання консультацій; організація корекційно-просвітницьких заходів; запрошення батьків на уроки з метою демонстрації корекційних прийомів та методів роботи з дитиною; надання психологічної допомоги.

6. *Забезпечення корекційно-розвиткової роботи з формування навчальної діяльності учнів.* Розроблено зміст та методи корекційної роботи, спрямовані на формування таких компонентів навчальної діяльності: навчальна мотивація; довільність поведінки; цілеспрямованість; пізнавальна активність; самостійність; працездатність; адекватність емоційних реакцій; загальнонавчальні інтелектуальні вміння; психічні функції, які забезпечують навчальну діяльність.

7. *Підготовка педагогів до реалізації ІН учнів з ППД.* У вчителів формувались знання та вміння з підвищення компетентності у реалізації корекційних цілей ІН. Зміст підготовки: надати знання про умови забезпечення корекційно-педагогічного супроводу ІН; забезпечити оволодіння вчителями методами роботи з розвитку навчальної діяльності учнів; забезпечити вивчення педагогами особливостей розвитку дітей з ППД; навчити розробляти календарне планування і конспекти уроків з урахуванням корекційної складової та особливостей ІН; навчити визначати зону «актуального» і «найближчого» розвитку учня з ППД й здійснювати моніторинг динаміки розвитку з урахуванням особливостей дітей, які підлягають ІН.

8. *Соціалізація дитини в умовах ІН.* Ця умова реалізовувалась в навчальному процесі за допомогою інтеграції учнів з ППД у дитячий колектив шляхом організації спільних зустрічей.

Формувальний експеримент проводився у 4 етапи, які були розроблені з урахуванням складових корекційно-педагогічного супроводу ІН:

– I етап (підготовчий) – підвищення компетентності вчителів ІН (лекції, супервізії, індивідуальні консультації); налагодження взаємодії між членами команди фахівців (методичні засідання, тренінги колективного взаємозв'язку); розробка відповідної навчальної документації (вдосконалення календарно-тематичного планування, конспектів уроків, розробка таблиць визначення зони актуального та найближчого розвитку учня та моніторингу динаміки розвитку); вивчення результатів засвоєння навчальної програми дітьми та рівня сформованості навчальної діяльності (за методиками констатувального експерименту).

– II етап (основний) – проведення навчальної та корекційно-розвиткової роботи з учнями (уроки, корекційно-розвиткові заняття, зустрічі учнів ІН з однолітками з метою соціалізації); методична робота з батьками (консультації, майстер-класи, запрошення батьків на відкриті уроки та корекційні заняття, проведення роботи психологом з батьками; продовження роботи над підвищенням компетентності вчителів ІН (майстер-класи, консультації, методичні засідання (за потреби).

– III етап (підсумковий) – перевірка ефективності впровадження корекційно-педагогічного супроводу (параметри оцінювання: якість засвоєння навчальної програми, динаміка рівня сформованості навчальної діяльності, ефективність організації корекційно-педагогічного супроводу ІН).

Аналіз результатів проведення контрольних зрізів показав, що в учнів експериментальної групи значно підвищилась успішність: зросла кількість дітей, які засвоїли програму на високому рівні (з 2,52 % до 9,11 %); зросла кількість учнів, які засвоїли програму на достатньому рівні (з 5 % до 41,86 %); зменшилась кількість школярів, які засвоїли програму на середньому рівні (з 33,11 % до 29,91 %), зменшилась кількість дітей, які засвоїли програму на низькому рівні (з 59,37 % до 19,12 %) (див. рис. 3). У контрольній групі результати майже не змінилися.

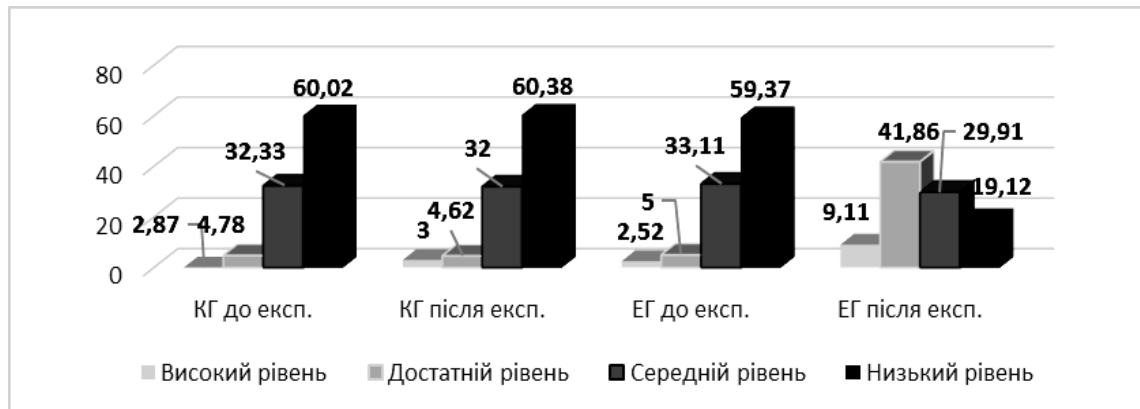

Рис. 3. Розподіл учнів за результатами засвоєння навчальної програми

Також значно покращились результати формування навчальної діяльності. Зросла кількість дітей, в яких навчальна діяльність сформована на достатньому рівні (з 4,85 % до 23,78 %), зросла кількість дітей, в яких навчальна діяльність сформована на середньому рівні (з 29,00 % до 58,22 %), зменшилась кількість дітей, у яких сформована навчальна діяльність на низькому рівні (з 66,15 % до 18,00 %) (див. рис. 4). У контрольній групі результати майже не змінилися.

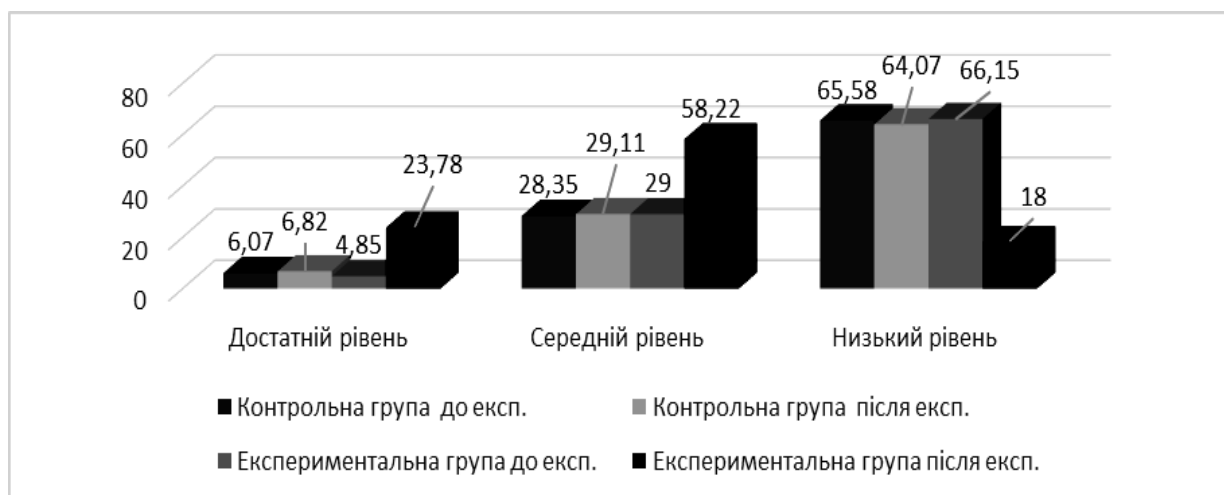

Рис. 4. Розподіл учнів за результатами сформованості навчальної діяльності

Достовірність результатів перевірялась за методом t-критерію Стьюдента. Перевірка в експериментальній групі засвідчила позитивні зміни, які є статистично значущими ($p \leq 0,001$).

Отже, розроблені та апробовані умови є ефективними, оскільки рівень корекційно-педагогічного супроводу ІН значно зріс та забезпечив максимально можливий розвиток дітей з ППД.

ВИСНОВКИ

Теоретико-експериментальне дослідження питання корекційно-педагогічного супроводу ІН молодших школярів з ППД дозволяє зробити наступні висновки:

1. Визначено, що для категорії дітей з ППД, які мають складні соматичні захворювання, ІІ, ускладнені важкими порушеннями динаміки нервових процесів, розладами емоційно-вольової сфери, єдиною альтернативою є ІН, яке передбачає домашній нагляд із дотриманням охоронно-педагогічного режиму. В зв'язку з цим такі учні потребують створення належних умов забезпечення корекційно-педагогічного супроводу ІН. Аналіз літератури й практики засвідчив, що проблема корекційно-педагогічного супроводу ІН молодших школярів з ППД є дуже актуальною, але практично не вивченою.

2. Теоретичний аналіз проблеми дослідження допоміг встановити сутність ІН та психолого-педагогічного супроводу, що стало підґрунтям виокремлення поняття «корекційно-педагогічний супровід ІН», його складових. З'ясовано, що форма навчання змінює особливості організації навчальної діяльності, що може впливати на успішність результатів навчання, саме тому корекційно-педагогічний супровід ІН має передбачати не лише покращення умов для засвоєння змісту матеріалу навчальної

програми, а й формування навчальної діяльності учнів. Супровід дітей з ППД, які потребують ІН, має бути корекційно спрямованим та враховувати особливості кожної з категорій порушення; реалізовувати модель «дитина-батьки-педагоги».

3. Визначено, що актуальний стан корекційно-педагогічного супроводу ІН молодших школярів з ППД знаходиться на низькому рівні, оскільки в результаті дослідження було виявлено: низький рівень засвоєння навчальної програми учнями ІН (високий рівень – 2,84 %; достатній – 4,12 %; середній – 31,18 %; низький рівень – 61,86 %) та несформованість в них навчальної діяльності (високий – 8,14 %, середній – 27,21 %, низький – 64,65 %.); некваліфікованість більшості педагогів ІН та відповідно неякісне надання корекційних послуг (високий – 5,1 %, середній – 23,16 %, низький – 71,74 %.); незадоволеність батьків навчанням своїх дітей (67,12 % – не задоволені; 28,5 % – частково задоволені; 4,38 % – дуже задоволені).

4. Розроблені та обґрунтовані умови забезпечення корекційно-педагогічного супроводу ІН: забезпечення корекційної спрямованості ІН; індивідуалізація навчальних програм відповідно до особливостей порушення дитини; відображення в календарному плануванні поєднання кількох навчальних програм для дітей зі складними порушеннями; командний супровід ІН; залучення батьків до роботи з дитиною над засвоєнням навчального матеріалу і розвитком її навчальної діяльності; забезпечення корекційно-розвиткової роботи з формування навчальної діяльності учнів; підготовка педагогів до реалізації ІН учнів з ППД; соціалізація дитини в умовах ІН.

Реалізація корекційно-педагогічного супроводу здійснювалась з урахуванням усіх його складових: навчальна і корекційно-розвиткова робота з дітьми (форми реалізації: проведення уроків, корекційних занять, зустрічей учнів індивідуальної форми з однолітками з метою соціалізації); формування методичної компетентності батьків (форми реалізації: консультації, майстер-класи, відкриті уроки та корекційні заняття для батьків, проведення роботи психологом з батьками); підвищення компетентності педагогів (форми реалізації: проведення лекцій, супервізій, майстер-класів, консультацій, методичних засідань), розробка відповідної навчальної документації (види роботи: вдосконалення календарно-тематичного планування, конспектів уроків, розробку таблиць визначення зони актуального та найближчого розвитку учня та моніторингу динаміки розвитку).

5. Результати формувального експерименту засвідчили ефективність введення в навчальний процес умов забезпечення корекційно-педагогічного супроводу ІН дітей з ППД. Зросла кількість дітей, які засвоїли програму на високому рівні (з 2,52 % до 9,11 %); зросла кількість учнів, які засвоїли програму на достатньому рівні (з 5 % до 41,86 %); зменшилась кількість школярів, які засвоїли програму на середньому рівні (з 33,11 % до 29,91 %), зменшилась

кількість дітей, які засвоїли програму на низькому рівні (з 59,37 % до 19,12 %). Зросла кількість дітей, в яких навчальна діяльність сформована на достатньому рівні (з 4,85 % до 23,78 %), зросла кількість дітей, в яких навчальна діяльність сформована на середньому рівні (з 29,00 % до 58,22 %), зменшилась кількість дітей, у яких сформована навчальна діяльність на низькому рівні (з 66,15 % до 18,00 %).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. У перспективі подальше вивчення цієї проблеми можливе за такими напрямками: розробка методичних рекомендацій для диференційованого корекційно-педагогічного супроводу різних категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах ІН; психологічний супровід учнів ІН з ООП; організація психологічної допомоги батькам дітей, які навчаються індивідуально.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, які включені в міжнародні наукометричні бази:

1. Дутковська Р. В. Психологічні особливості дітей з порушеннями інтелекту, які підлягають індивідуальному навчанню. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Випуск 28. С. 76-80.

2. Дутковська Р. В. Психологічні особливості дітей з комплексними порушеннями, які підлягають індивідуальному навчанню. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори–2006, 2015. С. 97-107.

3. Дутковська Р. В. Методика дослідження результатів навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності, які навчаються індивідуально. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Випуск 24. Том 1. С. 86-90.

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Дутковська Р. В. Сутність індивідуального навчання у загальній педагогіці. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наукових праць. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2014. Вип. 687. С. 61-67.

5. Дутковська Р. В. Корекційна спрямованість індивідуального навчання дітей з інтелектуальною неповносправністю, ускладненою

порушенням процесів нейродинаміки. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / за ред. проф. Т. Степанової. Миколаїв, 2017. № 4(59). С. 189-193.

Статті у закордонних періодичних виданнях:

6. Дутковська Р. В. Дослідження реалізації корекційної складової індивідуального навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності. *Хуманитарни Балкански изследвания*. 2020. Том 4. № 3(9). С. 13-17.

Публікації в інших виданнях:

7. Дутковська Р. В. До проблеми розробки індивідуальних програм для дітей, які перебувають на індивідуальній чи інклюзивній формі навчання. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених, м. Суми, 25-26 квітня 2013 р. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. С. 32-38.

8. Дутковська Р. В. Нормативно-правові засади індивідуального навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. *Комплексний супровід дітей з психофізичними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційного центру* : матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф., м. Луганськ, 27-28 квітня 2014 р. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. С. 70-71.

9. Дутковська Р. В. Індивідуальний підхід як основа ефективності навчального процесу. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів : у 3 томах. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. Вип. 13. Т. 1. С. 109.

10. Дутковська Р. В. Порушення емоційно-вольової сфери у дітей з дитячим церебральним паралічем як об'єкт корекції. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів : у 3 томах. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. Вип. 14. Т. 1. С. 119-120.

11. Дутковська Р. В. Місце інклюзивного та індивідуального навчання в системі освіти. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету Імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет Імені Івана Огієнка, 2016. Випуск 7. С. 29-30.

12. Дутковська Р. В. Досвід Польщі у використанні інформаційно-комунікативних технологій у роботі з дітьми, які мають особливості розвитку. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю*: тези доповідей XVII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22 листопада 2017 р. Київ : Університет «Україна», 2017. Частина 1. С. 283-285.

13. Дутковська Р. В. Методи вивчення стану організації індивідуальної форми навчання в Україні. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів: у 3 томах. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. Випуск 19. Т. 1. С. 137-138.

АНОТАЦІЇ

Дутковська Р. В. Корекційно-педагогічний супровід індивідуального навчання молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2021.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності.

Виокремлено поняття «корекційно-педагогічний супровід індивідуального навчання» та його складові: навчальна і корекційно-розвиткова робота з дітьми; формування методичної компетентності батьків; підвищення компетентності педагогів, розробка відповідної навчальної документації. Встановлений незадовільний стан корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання у практиці. Розроблені та апробовані умови забезпечення корекційно-педагогічного супроводу з урахуванням усіх його складових. Доведено ефективність умов забезпечення корекційно-педагогічного супроводу індивідуального навчання.

Ключові слова: корекційно-педагогічний супровід, навчання, молодші учні, діти з порушеннями пізнавальної діяльності, індивідуальне навчання.

Дутковская Р. В. Коррекционно-педагогическое сопровождение индивидуального обучения младших школьников с нарушениями познавательной деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2021.

Диссертационное исследование посвящено проблеме организации коррекционно-педагогического сопровождения индивидуального обучения младших школьников с нарушениями познавательной деятельности.

Установлено сущность индивидуального обучения и психолого-педагогического сопровождения, стало основой выделения понятия «коррекционно-педагогическое сопровождение индивидуального обучения», его составляющих. Выяснено, что коррекционно-педагогическое сопровождение индивидуального обучения должно предусматривать не только улучшение условий для усвоения материала учебной программы, но и формирование учебной деятельности учащихся. Сопровождение детей с нарушениями познавательной деятельности, требующих индивидуального обучения, должно быть коррекционно направленным и учитывать особенности каждой из категорий нарушения.

Определено, что актуальное состояние коррекционно-педагогического сопровождения индивидуального обучения младших школьников с нарушениями познавательной деятельности находится на низком уровне: недостаточные результаты усвоения учебной программы и формирования учебной деятельности учащихся; низкий уровень профессионализма педагогов индивидуального обучения в предоставлении коррекционных услуг; отсутствие полноценного консультирования родителей; изоляция ребенка от сверстников и др.

В процессе формирующего эксперимента разработаны и апробированы условия обеспечения коррекционно-педагогического сопровождения индивидуального обучения: обеспечение коррекционной направленности индивидуального обучения; индивидуализация образовательных программ в соответствии с особенностями нарушения ребенка; отражение в календарном планировании сочетания нескольких учебных программ для детей со сложными нарушениями; командное сопровождение индивидуального обучения; привлечение родителей к работе с ребенком над усвоением учебного материала и развитием его учебной деятельности; обеспечение коррекционно-развивающей работы по формированию учебной деятельности учащихся; подготовка педагогов к реализации индивидуального обучения учащихся с нарушениями познавательной деятельности; социализация ребенка в условиях индивидуального обучения.

Реализация коррекционно-педагогического сопровождения предусматривала реализацию различных форм работы с учетом всех составляющих сопровождения: учебная и коррекционно-развивающей работа с детьми; формирование методической компетентности родителей; повышение компетентности педагогов; совершенствование учебной документации. Результаты исследования показали эффективность условий обеспечения коррекционно-педагогического сопровождения.

Ключевые слова: коррекционно-педагогическое сопровождение, обучение, младшие ученики, дети с нарушениями познавательной деятельности, индивидуальное обучение.

Dutkovska R. V. Correctional and pedagogical support of individual education of junior schoolchildren with cognitive disorders. – Manuscript copyright.

A dissertation is submitted for the degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.03 – correctional pedagogy. – National Pedagogical Drahomanov University. – Kyiv, 2021.

This dissertation research deals with correctional and pedagogical support of individual education of junior schoolchildren with cognitive disorders.

The concept of ‘correctional and pedagogical support of individual education’ and its components have been defined as follows: educational, correctional and developmental activities with children; formation of didactic awareness of parents, increase of the competence of pedagogues, development of relevant education documentation. Current unsatisfactory condition of practical correctional and pedagogical support of individual education has been established. Conditions for providing correctional and pedagogical support with consideration of all its components have been developed and tested. Effectiveness of conditions for providing correctional and pedagogical support of individual education has been confirmed.

Key words: correctional and pedagogical support, education, junior schoolchildren, children with cognitive disorders, individual education.

Підписано до друку 19.02.2021. Формат 60x90/16.
Папір офісний. Друк різнографічний. Гарнітура Times New Roman.
Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. № 922.

Надруковано в Кам'янець-Подільському
національному університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61. Кам'янець-Подільський, 32300.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.